

ЗНАЧЕННЯ МІСТА СКАДОВСЬКА В ОЗДОРОВЛЕННІ ТА РЕКРЕАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Економічні потрясіння, зниження добробуту населення й екологічні проблеми мали, як наслідок, занепад системи охорони здоров'я. У людей з'явилася велика кількість хронічних захворювань, постійна втома, спостерігається зниження середньої тривалості життя [3]. Проте є один шлях, який має бути доступним кожному – це оздоровлення у невеличких українських містах курортного значення, що допомагають подолати як недуги, так можуть запропонувати і повноцінний відпочинок, не кажучи вже про пом'якшення наслідків катастрофи в Чорнобилі. До таких містечок відноситься Скадовськ, розташований на півдні Херсонської області.

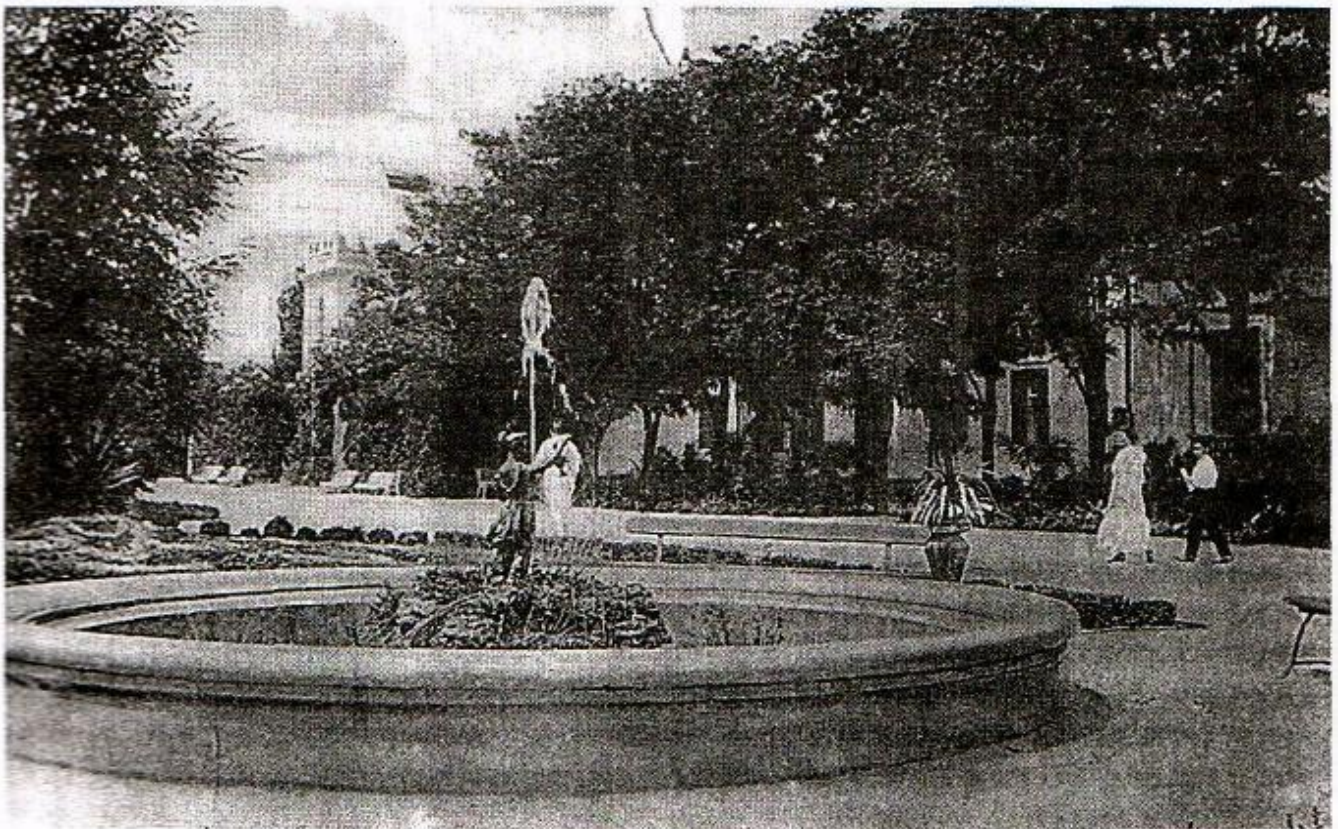

Мал. 1. Карта Скадовського району

Досліджуючи це питання «Значення міста Скадовська в оздоровленні та рекреації населення», необхідно спочатку розглянути фізико-географічне положення міста і відповідно – кліматичні умови. Зокрема, місто розташоване в степовій зоні на рівнинній території, яка трохи нахилена з північного заходу на південний схід. При цьому південна межа міста омивається водами Джарилгацької затоки Чорного моря. Клімат – помірно-континентальний, до того ж посушливий, внаслідок розташування міста в поясі низького тиску помірних широт і на шляху західного перенесення вітру. Кліматичні особливості пов'язані з тим, що тут відсутні гори, незначна висота території над рівнем моря. Розташування міста на узбережжі затоки сприяє виникненню бризів, які вдень дмуть з моря, а вночі навпаки

(проте менш потужно). Середньорічна температура складає приблизно $9,6^{\circ}$, зокрема в січні $-3,4^{\circ}$, в липні $+23,7^{\circ}$. Амплітуда річних коливань сягає 70° . Всього спостерігається 280 діб з температурами вище 0° , а сума температур за цей період дорівнює приблизно 3800° . Висота сонця над горизонтом влітку дорівнює 67° , взимку -20° . Влітку також найбільша тривалість дня – 15 год 46хв, разом з тим, 1см^2 землі отримує приблизно 2762 кДж сонячного тепла. Тривалість літа 120 – 130 дуже спекотних діб з відносною вологістю до 69%. Температура повітря вдень часто піднімається до 40° і вище, а земля прогрівається до $+68^{\circ}$. В середньому опадів випадає 35 – 38мм в місяць (літо).

Засноване в 1894р. місто вже у 1895р. приймає 15-ть відпочиваючих, а в 1896р. – 90чол. Уже 1915 року Скадовськ згадувався як курорт. У квітні 1915р. санаторно-курортна комісія міста Миколаєва дослідила можливість лікування й відпочинку трудящих, та влітку цього ж року сюди на відпочинок прибуло 1100 дітей [2]. У наш час у місто на рекреацію і лікування приїжджає більше 300 – 350 тис. чол на рік.

Bad Skadovsk.

Мал. 2. Набережна в дореволюційні часи

Разом з тим, у 1988р. Рада Міністрів УРСР постановою № 357, визначила північне Причорномор'я (відповідно, узбережжя на схід та захід від міста) оздоровчою зоною [1]. Після введення в дію Кразнознаменської зрошувальної системи, солоність води біля берегів знизилася, ще й на додачу, з іригаційних каналів до затоки почала потрапляти велика кількість отрутохімікатів, що, в свою чергу, знижувало лікувальні властивості морської води. Разом з економічною кризою (після 1991 року) це стало важливим фактором для зменшення притоку відпочиваючих. Проте після 2000 року офіційно перестали використовувати отрутохімікати з тривалим часом розпаду, що сприяло покращенню якості прибережних вод.

Нагонні явища, характерні для узбережних територій, збагачують повітря киснем, оскільки за дуже короткий час температура води спочатку знижується, потім підвищується і, як наслідок, розчинений кисень виділяється з води, що значно підвищує лікувальний та рекреаційний ефект. Берегова смуга шириною до 25 м і довжиною 13 км може вмістити приблизно 30 тис. чоловік одночасно. Вона вкрита піщаним та черепашковим уламковим матеріалом. Лікувальна та рекреаційна цінність морських вод узбережжя забезпечується добре прогрітою водою з високим ступенем мінералізації, чистим морським повітрям, насиченого киснем, хлором, бромом, та йодом. Саме ці основні інгредієнти і використовують оздоровчі заклади міста для лікування.

Для лікування також застосовується таласотерапія*, що в поєднанні з повітряними ваннами сприяє одужанню від таких захворювань як лейкемія, мігрень, подагра, хвороб шлунку, верхніх дихальних шляхів. У дітей виліковується рахіт і туберкульоз. Аеротерапія ефективна при атеросклерозі, гіпертонії, бронхіальній астмі, ревматичних пороках серця.

При геліолікуванні на пляжі Скадовська можливе тривале перебування під сонячними променями, оскільки природний радіоактивний фон перебуває на межі 2 – 12мкР/год. (природний фон Причорномор'я сягає 18мкР/год.).

Геліолікування добре поєднується з псамотерапією (від грецьк. – пісок). Прогріваючись до 50°, теплий пісок передає тканинам тіла тепло, подразнюючи рецептори, що у свою чергу покращує перерозподіл крові й посилює її приток до органів. Псамотерапія добре лікує захворювання верхніх дихальних шляхів, опорно-рухового апарату, нервової системи, порушення обміну речовин, артрози.

В оздоровленні населення, окрім кліматичних ресурсів, важливе значення відіграє й грязелікування. Ще в 1896 р. про лікувальні грязі Скадовська писав дослідник В. Румель. У 2003р. при дослідженні південно-західної частини Каржинської затоки і оз. Синє на о. Джарилгач було знайдено поклади пелоїдів, утворених протягом віків з харових водоростей, які відносяться до лікувальних. І це не дивно, оскільки місцеві мешканці вже давно використовують цілющий

---

* Таласотерапія – лікування за допомогою солоної води або ропи.

чорний мул для лікування. Так, при грязелікуванні посилюється активність ферментів клітинного дихання, що призводить, у свою чергу, до посилення тканинного дихання. Спостерігається покращення стану організму, підвищується імунологічна активність, зникають запалення.

Отже, Скадовськ, за своє трохи більше ніж 100-річне існування, майже від самого початку й до наших днів приймає кожного року велику кількість людей, задовольняючи їхні потреби у оздоровленні та рекреації не тільки дорослого населення, а й дітей. Особливо в останній час кількість зростає, що потребує покращення інфраструктури міста, великої кількості інвестицій і допомоги з боку держави.

Список літератури:

1. Лиховид О. Легенди Скадовського краю – Скадовськ: ПП «АС», 2003: - 76с.
2. Тимошенко В. Мій рідний край – Скадовськ: Міська друкарня, 1993р. – 56с.
3. Смаль І., Смаль В. Місце і роль терапевтичної рекреації в реабілітації та оздоровленні населення України // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський, 2005. – С. 237-242.

М. Ф. Бойко

СПЕКТР РОДИН БРІОФЛОРИ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЇЇ ЕКОЦЕНОТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ

Територія степової зони України, як складова степової зони Європи, в об'ємі Причорноморської провінції та частково Нижньодонської, досліджувалася нами при узагальненому вивченні бріофлори всієї території степової зони Європи. В результаті досліджень (Бойко, 1992, 1999, 2005 та ін.) та літературних даних (Бачурина, Мельничук, 2003; Партика та ін., 2006). виявлено, що бріофлору степової зони складають 282 види мохоподібних. Це всього на 28 видів менше, ніж в складі бріофлори степової зони Європи – 310, хоча степова зона України займає в кілька разів меншу територію.

Види бріофлори розташовуються відносно надвидових таксонів таким чином: у 107 родах, 42 родин, 18 порядках, 5 класах, 3 відділах. За величиною бріофлористичного багатства, яке виражається в загальній кількості видів, бріофлору степової зони України можна вважати відносно бідною, як серед інших територій України, так і серед зарубіжних (Бойко, 1992): арктична зона Росії нараховує 500 видів, зона тундри Європи – 442, лісостепова зона України – 375, степова зона Європи – 310, Українські Карпати – 653 види, Крим – 312 (Партика, 2005), Українське Полісся – 368, Монголія – 393, та ін.

Мохоподібні різних відділів мохоподібних, що представлені в степовій зоні України, дуже відрізняються в кількісному відношенні. Переважає відділ *Bryophyta*, який нараховує 251 вид представників 99 родів 27 родин 14 порядків 2 класів. *Hepatophyta* (*Hepaticophyta*)

представлений 30 видами 15 родів 13 родин 3 порядків 2 класів. Найменшою кількістю видів представлений відділ *Anthocerotophyta* нараховує лише 1 вид.

Однією з найважливіших характеристик при аналізі бріофлори будь-якої території виступає спектр родин, які містять у своєму складі певну кількість видів. Його називають систематичним, таксономічним спектром родин флори. Крім кількісних характеристик, що самі собою є важливою характеристикою відношення таксономічних одиниць бріофлори до якісних та кількісних параметрів території, спектр родин є відображенням еколого-ценотичних особливостей будь-якої дослідженої території.

Видородинний коефіцієнт бріофлори степової зони України (Бойко, 1992, 1999) має величину 6,7, це власне є середня кількість видів в родині. Кількість родин з більшим за середнє значення видовим різноманіттям у степовій зоні України, як і у бріофлорі степової зони Європи порівняно невелика. З 42 родин бріофлори вищий за середнє значення показник видородинного коефіцієнта мають лише 13 родин, до яких відноситься 224 види, що складає 79,4 % видів бріофлори степової зони, а нижчий – 29 родин, до них відносяться 58 видів, що складає лише 20,6% видів. Отримані результати вказують на специфічність бріофлори та значні відмінності кількісного складу родин, що пов'язано з процесом їх входження до складу даної бріофлори, який контролюється загальнокліматичними та екоценотичними характеристиками зони.

Спектр родин показує, що найбільшою кількістю видів представлена родина *Pottiaceae*, до складу якої входить 51 вид 16 родів. Далі йдуть родини *Bryaceae* з 32 видами 5 родів та *Brachytheciaceae* – з 23 видами 8 родів. При характеристиці породинної структури флори звичайно (Толмачев, 1974 та ін.) використовують 10 провідних родин, оскільки вважається, що вони з достатньо високою вірогідністю відображають специфіку даної флори.

Серед провідних у бріофлорі степової зони України знаходяться лише 8 родин, оскільки «стрибок» в кількості видів відбувається якраз після восьмої родини (*Orthotrichaceae*), а далі падає поступово – від 10 до 1 виду. В такому випадку брати до уваги саме 10 родин виглядає дещо штучно, адже 9-та і 10-та родини практично вже не є провідними, відрізняються від наступних лише одним видом. У 8-ми родинях міститься 183 види мохоподібних, що складає 64,9% від усієї бріофлори. В 10-ти родинях трохи більше видів – 202, це на 6,7% більше, а саме – 71,6%.

Родина *Pottiaceae* домінує у бріофлорі, вона містить 51 вид, що складає 18,1% видового складу. Переважання у бріофлорі тільки однієї аридної родини є зонально обумовленою ознакою, практично у всіх аридних і субаридних бріофлорах переважає саме родина *Pottiaceae*. Саме ця родина відображає еколого-ценотичні умови плакорів, степових схилів та відслонень гірських порід, що є переважаючими ценозами степової зони.

Друге місце у бріофлористичному спектрі займає родина *Bryaceae*, що має у своєму складі 32 види, переважно представників роду *Bryum*. Входження її у провідну трійку родин пов'язано з тим, що ці види добре пристосовані до різноманітних умов середовища, евритопні, мають різні життєві стратегії, беруть активну участь у формуванні степової бріофлори.

Третє місце у бріофлорі займає родина *Brachytheciaceae*, вона містить 23 види 8 родів. Треба звернути увагу на те, що за кількістю родів ця родина поступається лише домінуючим у бріофлорі родинам *Pottiaceae* (16 родів) та *Dicranaceae* (9 родів). Її склад є відображенням різноманітності еколого-ценотичних умов, еколого-ценотичних особливостей степової зони. До неї входять види з різноманітних еколого-ценотичних груп, це – водно-болотні види, види, що зростають на відслоненнях різних гірських порід, на корі дерев, на засоленних ґрунтах, на відкритих і затінених місцях та ін. Цим в основному і пояснюється значна кількість видів родини у бріофлорі степової зони.

У спектрі родин бріофлори степової зони родина *Amblystegiaceae* розташовується на четвертому місці, вона включає 18 видів. Це гумідна родина. Види, що складають її, поширені в достатньо вологих місцях, у водно-болотних та лісових ценозах, на затінених схилах, але відсутні у місцях з засоленням субстрату, навіть коли вони достатньо зволожені.

Родини *Dicranaceae*, *Ricciaceae* та *Sphagnaceae* займають наступні 5-7 місця, до їх складу входять по 15 видів. Родина *Dicranaceae* включає види, що пов'язані з лісовими ценозами, відслоненнями ґрунту, гірських порід тощо. Види родини *Ricciaceae* зростають на мулистих місцях, на вологому ґрунті, на скелях, у воді, які характерні для степової зони. Представники родини *Sphagnaceae* зростають на болітцях серед піщаних терас річок та у вологих березових гайках.

До провідних родин входить родина *Orthotrichaceae*, що представлена 14 видами, її епіфітні та епілітні види добре представлені як у лісових ценозах, так і в ценозах відслонень кам'янистих гірських порід.

З лісовими та болотними ценозами степової зони пов'язані види родини *Polytrichaceae*, яких у бріофлорі нараховується 10, а родини *Grimmiaceae* (9 видів), що займає 10-е місце в спектрі бріофлори – виключно з кам'янистим субстратом, як природного, так і антропогенного походження. Останні дві родини ми відносимо не до полівидових, а лише до оліговидових.

Ці домінуючі 8 родин є полівидовими родинами, вони містять по 14-51 виду (19,0 % родин бріофлори), але крім них в спектрі родин є 17 оліговидових родин, які нараховують від 2 до 10 видів мохів (40,5% родин бріофлори) та 17 моновидових родин, представлених лише 1 видом, які завершають родинний спектр. Останні складають 40,5% % усіх родин бріофлори. Наявність значної кількості моновидових родин (40,5%) та моновидових родів (59,9%) у бріофлорі, як нами було виявлено раніше при аналізі бріофлори

степової зони Європи (Бойко, 1999 та ін.), свідчить про те, що бріофлора має переважно міграційний характер і що ці міграції продовжуються і тепер. Лише змінився характер міграцій, природні міграційні процеси у бріофлорі, в тому числі у бріофлорі степової зони України, підсилюються антропогенним фактором. Види, які під дією антропогенного фактора останнім часом проникають на територію степової зони України, характеризуються широкою екологічною амплітудою, евритопністю, індиферентністю до різних факторів.

Список літератури:

1. Бачурина Г.Ф., Мельничук В.М. Флора мохів України. Вип. 4. – Київ: Академперіодика, 2003. – 255 с.
2. Бойко М.Ф. Бриофлора степной зоны Восточно-Европейской равнины и Предкавказья. – Дисс. ... докт. биол. наук. – К., 1992. – 351 с.
3. Бойко М.Ф. Анализ бриофлоры степной зоны Европы. – Киев: Фитосоцицентр, 1999. – 180 с.
4. Бойко М. Ф. Синантропна бріофлора України // Чорноморськ. бот. ж. – 2005.– 1, № 2. – С. 24-32.
5. Партыка Л.Я. Бриофлора Крыма. – Киев: Фитосоцицентр, 2005. – 170 с.
6. Партыка Л.Я., Вірченко В.М., Нипорко С.О. До бріофлори Регіонального ландшафтного парку «Гранітно-степове Побужжя» // Чорноморськ. ботан. журн. 2006.– 2, № 1. – С. 93-97.
7. Толмачев А.И. Введение в географию растений. - Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – 244 с.

